

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП

© Віблій П.І., 2004

Аналізується державна підтримка створення і діяльності фінансово-промислових груп та державне регулювання їх діяльності через створення законодавчої й інформаційної бази функціонування діяльності фінансово-промислових груп та ефективний контроль за їх діяльністю.

Analyses state creation support and activities of financial and industrial groups, and state regulation of their activity over creation of legislative and information base of activity functioning of financial and industrial groups and effective control after their activity.

Постановка проблеми. У сучасній ринковій структурі панівне місце займають корпорації і фінансово-промислові групи (ФПГ). Сферою їхньої діяльності є капіталомістке і наукомістке виробництво. Створення ринкових умов господарювання в пострадянських республіках передбачає формування ФПГ. Їхня необхідність для перехідної економіки усвідомлюється майже у всіх урядових колах. У зв'язку з цим виникає проблема державної підтримки і державного контролю за цим процесом. У Росії вже накопичений певний досвід регулювання взаємовідносин держави і ФПГ.

Аналіз останніх досліджень і результатів. Аналізуючи останні дослідження та публікації, в яких розглядається поставлена проблема, можна сказати, що створення законодавчих основ передбачає забезпечення умов для організації і розвитку ФПГ, а також розробку методів державного стимулювання, що призводять до утворення механізму договірних відносин між урядом і фінансово-промисловими групами. Договірні відносини в світовій практиці є інструментом державного регулювання, завдяки яким заходи державної підтримки можна детально індивідуалізувати, забезпечивши адресність пільг та ін. Контролювання ФПГ передбачає контроль за дотриманням правил реєстрації та за діяльністю утворених груп. Другий вид контролю здійснюється шляхом аналізу офіційної звітності, аудиторських перевірок, через введення до складу рад керуючих представників виконавчої влади та ін.

Система взаємодії "держава – ФПГ" із боку фінансово-промислових структур передбачає суворе дотримання договірних відносин, що повинні будуватися без загрози для економічної самостійності груп, на основі пріоритетів державної промислової і соціальної політики, особливо для ФПГ, що отримали ресурсну підтримку держави.

Постановка завдань. Метою статті є аналіз державної підтримки щодо створення і діяльності фінансово-промислових груп та державне регулювання їх діяльності через створення законодавчої й інформаційної бази функціонування діяльності фінансово-промислових груп та ефективний контроль за їх діяльністю.

Виклад основного матеріалу. Практика показала, що утворення ФПГ здійснюється двома шляхами: створення за ініціативою "знизу" і "зверху".

Перший спосіб створення ФПГ з ініціативи "знизу" реалізується під егідою промислового підприємства або комерційного банку. Спочатку визначаються конкурентоспроможні виробничі можливості підприємства-ініціатора, що у перспективі могли б забезпечити додатковий обсяг продажу конкурентоспроможної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Оцінюються можливості підприємства для ефективного розвитку за рахунок внутрішніх ресурсів і за рахунок сформованих зовнішніх коопераційних зв'язків з іншими суб'єктами господарювання і комер-

ційними банками. Потім формується попередня стратегія майбутньої групи, визначається перелік підприємств і організацій – потенційних партнерів. Уточнюється структура власності майбутнього утворення, матеріально-технічна база партнерів, їхній фінансовий потенціал. Підбираються організації ринкової інфраструктури (фінансово-кредитні установи, торгові організації). Визначається ядро об'єднання, вибирається його правовий статус і засоби консолідації власності у межах головної компанії. Звертається увага на необхідність державної підтримки, правовий статус учасників, структуру акціонерів за кожним приватизованим підприємством тощо.

Після цього допрацьовується концепція групи і готуються документи до реєстрації.

Другий спосіб створення ФПГ з ініціативи "знизу" допускає формування на основі фінансової організації. Аналізуються потреби комерційного банку в збільшенні клієнтури. Визначаються промислові і торгові підприємства – можливі клієнти і партнери. Одержується згода потенційних учасників на спільну діяльність. З урахуванням їх фінансового і промислового потенціалу розробляються інвестиційні пропозиції до програми спільних дій. Аналізуються фінансові можливості майбутньої групи з оцінкою частки фінансових вкладень банку в основний і оборотний капітал учасників групи, а також засоби збільшення фінансового потенціалу як результату загальної діяльності. Після цього готуються матеріали до реєстрації.

Формування ФПГ з ініціативи "зверху" здійснюється так. Органами виконавчої влади уточнюються напрямки розвитку якого-небудь виробництва на експорт. Визначаються підприємства й організації, спроможні реалізувати ці напрямки. Потім відібрані підприємства оцінюються з погляду їхньої організаційно-правової структури, розглядаються дані про обслуговуючі банки, про матеріально-технічний і кадровий потенціал.

І закінчується процес моделювання технологічних "ланцюжків" підприємств, що беруть участь в експортній програмі і добром організацій інфраструктури (банків, інвестиційних інститутів, зовнішньоторгових компаній), а також визначенням методів внутрішньої керованості і заснуванням головної компанії.

Отже, незважаючи на певні розбіжності в методах утворення, фінансово-промислові групи об'єднують: холдингова система організації, консолідована власність, власна ринкова інфраструктура, державна підтримка.

Головне при створенні ФПГ – це сприяння росту ефективності виробництва і розвитку конкуренції, але саме досягнення цих цілей дуже утруднено через невідповідність продукції ряду галузей ринковій кон'юктурі. Одним із шляхів вирішення даної проблеми є узгодження міждержавної промислової політики, що використовує цивілізовані форми промислової інтеграції і побудованої на новій системі інтеграційних зв'язків. Важливим елементом такої системи могли б стати міждержавні фінансово-промислові групи (МФПГ). Для підприємств, що входять у ці групи, відкрилися б можливості щодо одержання реальних інвестицій від власних фінансових структур на пільгових умовах та гарантованого вирішення проблем постачання і збуту, підвищення конкурентоспроможності продукції і впровадження нових технологій. Фінансові структури МФПГ могли б прискорити інтеграцію банківського, промислового і торгового капіталу, прискорити рух оборотних коштів, забезпечити економію за рахунок розвитку усередині групи системи взаємозаліків платежів.

Але процес створення МФПГ рухається дуже повільно. У дев'яності роки в СНД утворено практично тільки дві МФПГ: "Нижегородские автомобили" у 1995 році та "Точность" у 1996 році. Ще вісім МФПГ перебували у стадії підготування оргпроектів, за якими у 1995–1996 рр. були підписані міждержавні угоди. З них найбільше двосторонніх МФПГ: 11 російсько-українських, 9 російсько-білоруські і тільки 6 чотиристоронні (Росія, Білорусія, Україна, Казахстан). Крім того, ще 11 російських ФПГ планують розширити свій склад учасників за рахунок залучення нових членів із держав СНД.

Процес такої інтеграції має великі перспективи, але національні розбіжності в політиці проведення приватизації і залучення інвестицій гальмують ці ініціативи.

Правовою базою створення МФПГ поки що є угода держав СНД "О содействии в создании и развитии производственных, коммерческих, кредитно-финансовых, страховых и смешанных

транснаціональних об'єдинень", підписана в Москві 15.04.94 р., а також двостороння угода "Об основных принципах создания ФПГ", підписана Росією і Казахстаном у 1994 році [1].

Проте стали очевидними невідповідність закону РФ "О финансово-промышленных группах" від 30 листопада 1995 року і відповідного Указу Президента РФ від 1 квітня 1996 року № 443 реальній практиці, неможливість застосування російського та українського законодавства для формування МФПГ. Національні законодавства держав СНД по-різному трактують способи організації та участі суб'єктів господарювання у ФПГ і МФПГ, форми реєстрації створюваних ФПГ, характер пільг, наданих урядами держав, де зареєстрований МФПГ, порядок стягування і розмір оподаткування. Загалом можна зазначити, що основною проблемою є національні розбіжності в темпах і змісті реформ структурної перебудови, а це обумовлює суперечливість інтересів можливих партнерів за ФПГ, їхні побоювання в обмеженні фінансових інтересів і економічної незалежності. Відсутні міждержавні угоди, що регулюють ці питання.

Наприклад, підприємство Казахстану теоретично може бути учасником "російської" ФПГ, але оскільки поняття "центральної" (головної) компанії не передбачено Цивільним Кодексом Казахстану, участь казахстанського підприємства в МФПГ за законом є неприпустимою.

В усіх національних законодавствах відсутній опис механізму й умов входження учасника-нерезидента до складу МФПГ із центральною компанією, зареєстрованою в іншій країні.

Введення консолідованого балансу і єдиної бухгалтерської звітності учасників МФПГ, передбачене законодавством Росії, також неприпустимо. Через розбіжності у фіскальних системах держав СНД введення консолідованої звітності у межах економічного простору співдружності неможливе, тому що воно не відпрацьоване методично. Крім того, централізоване оподаткування за консолідованим балансом МФПГ у країні реєстрації центральної компанії не може влаштувати учасників-нерезидентів.

У грудні 1996 року Казахстаном були запропоновані зауваження до розробленої міждержавним економічним комітетом "Конвенции о транснациональных корпорациях". Зауваження прийняті, узгоджені, але загалом документ ще не прийнятий.

Практика показує, що необхідні загальні правила промислової і фінансової політики, які дозволили б створювати сприятливі умови функціонування для будь-яких національних і наднаціональних фінансових і промислових форм інтеграції. Для підвищення інтеграційної активності було передбачено (Указ РФ №2096) можливість надання фінансово-промисловим групам (ФПГ) трьох видів державної підтримки:

- передача групі (учаснику) у довірче управління тимчасово закріплених за державою пакетів акцій підприємств-учасників ФПГ;
- залік заборгованості підприємства, акції якого реалізуються на інвестиційних конкурсах (торгах), в обсяг інвестицій, передбачених умовами інвестиційного конкурсу (торгу) для ФПГ-покупця;
- надання державних гарантій для залучення різного виду інвестиційних ресурсів, у тому числі з використанням механізму застави.

Проте ці стимули не стали автоматичним додатком до свідчення про державну реєстрацію групи. Водночас укази за окремими ФПГ передбачали заходи підтримки, що виходять за наведений перелік.

Так, Указом Президента РФ від 27 травня 1994 р. №1089 учасники ФПГ "Магнитогорская сталь" із моменту реєстрації групи звільнялися від обов'язкового продажу валютної виручки від експорту продукції і послуг власного виробництва, одержуваної ними в 1994–1996 роках, за умови скерування цієї виручки на фінансування будівництва комплексу з виробництва сталевих листів.

Указом від 28 жовтня 1994 р. № 2023 для ФПГ "Интеррос" з'явилась можливість створення міжгалузевого фонду розвитку експорту, утвореного за рахунок товарних ресурсів і фінансових коштів учасників групи та інших джерел. Насправді мова йде про полегшення маневрування ресурсами у межах ФПГ, чому заважають податкові бар'єри.

Указ Президента РФ від 18 травня 1995 р. № 496 "О финансово-промышленной группе "Российский авиационный консорциум", зокрема, передбачав:

– надання акціонерним товариствам-ініціаторам створення групи відтермінування сплати федеральних податків і зборів;

– перерахування протягом трьох років дивідендів за акціями акціонерних товариств-ініціаторів створення групи, закріплених у федеральній власності, на фінансування технічного переозброєння, реконструкцію і розширення виробництва, розвиток нової авіаційної техніки і підтримка льотної придатності експлуатованих літаків.

Указ також підтримав входження до складу ФПГ головного традиційного споживача російської авіаційної техніки – АТ "Аерофлот – российские международные авиалинии".

Підтримкою ФПГ "Союзагропром" стала Постанова Уряду Російської Федерації від 27 січня 1996 р. № 62 "О привлечении финансово-промышленной группы "Союзагропром" к формированию федерального фонда продовольствия".

Підтримкою ФПГ "Каменская агропромышленная финансовая группа" стала Постанова Уряду Російської Федерації від 7 грудня 1996 р. № 1446. "О привлечении ФПГ "Каменская агропромышленная финансовая группа" к формированию федерального продовольственного фонда"

Початковий ентузіазм підприємств дещо знизився після того, як з'ясувалося, що офіційний статус ФПГ сам по собі не гарантує одержання пільг. Черга на реєстрацію, що у 1994 р. досягала 50–60 "ходоків", стала швидко розсмоктуватися. Державна підтримка, як і колись, продовжувала надаватися на індивідуальній основі й аж ніяк не тільки учасникам зареєстрованих фінансово-промислових груп.

Закон РФ "О финансово-промышленных группах" розширив перелік можливих форм державної підтримки ФПГ:

1) залік заборгованості учасника ФПГ, акції якого реалізуються на інвестиційних конкурсах, в обсязі передбачених умовами інвестиційних конкурсів інвестицій для покупця в особі центральної компанії тієї ж ФПГ;

2) надання учасникам ФПГ права самостійно визначати терміни амортизації устаткування і нагромадження амортизаційних відрахувань із спрямуванням отриманих коштів на діяльність ФПГ;

3) передача в довірче управління центральної компанії ФПГ тимчасово закріплених за державою пакетів акцій учасників цієї ФПГ;

4) надання державних гарантій для залучення різноманітного роду інвестицій;

5) надання інвестиційних кредитів та іншої фінансової підтримки для реалізації проектів ФПГ;

6) можливість надання банкам-учасникам ФПГ, що здійснюють в ній інвестиційну діяльність, пільг, що передбачають зниження норм обов'язкового резервування, зміна інших нормативів з метою підвищення їхньої інвестиційної активності;

7) можливість ведення консолідованого обліку (мається на увазі не тільки консолідована статзвітність і ведення консолідованого бухобліку, але і можливість визнання учасників ФПГ консолідованою групою платників податків).

З усіх перерахованих форм підтримки можна визнати "працюючим" поки лише пункт третій. Швидше за все, ФПГ спробують скористатися такими пільгами, як право самостійно визначати терміни амортизації і можливість зниження норми обов'язкового резервування. Хоча в 90-і роки лише три ФПГ – "Русхим", "Носта-Трубы-Газ", "Тяжэнергомаш" – одержали в довірче управління державні пакети акцій, і лише останній з них постановою уряду надане право самостійно визначати терміни амортизації устаткування.

Що стосується підтримки ФПГ через гарантії і кредити, то хоча рішення про відповідне фінансування з федерального бюджету і було прийнято (Указ Президента РФ від 1 квітня 1996 р.), воно виявилось замороженим [2].

Висновки. Отже, обсяг державної підтримки ФПГ поки мінімальний. Очевидно, що він не може бути головним стимулом, що підштовхує до отримання статусу ФПГ. Не виключено, проте, що одним із рушійних мотивів може бути надія, що коли-небудь у майбутньому обсяг такої підтримки різко зросте. Заклики до збільшення держпідтримки ФПГ лунають із різних боків.

Всупереч очікуванням, на практиці виявилось, що отримання офіційного статусу ФПГ не дає принципового збільшення лобістських можливостей. Лобістський потенціал ФПГ поки не переважає лобістський потенціал інших фінансових і промислових структур, не асоційованих в офіційні групи – у цьому легко переконатися, проаналізувавши список рішень про "адресну" державну підтримку, прийнятих за останні декілька років.

1. Винслав Ю. Государственное регулирование и проектирование корпоративных структур // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1. 2. Винслав Ю., Гуськов Э. Факторы повышения эффективности работы отечественных финансово-промышленных групп // Российский экономический журнал. – 1996. – № 7. 3. Куликов А., Скворцов А. Место финансово-промышленных групп в экономике // Экономист. – 1997. – № 3.

УДК 334,7

Л.С. Тревого

Національний університет "Львівська політехніка",
кафедра фінансів

ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВОЇ ГРУПИ

© Тревого Л.С., 2004

Розглядається взаємозв'язок між учасниками промислово-фінансової групи, визначається інтерес і завдання учасників, подається схема руху товарного та фінансового потоків промислово-фінансової групи.

In the given article the interrelation between the participants industrially – financial group is considered, the interest i of the task of the participants is considered the circuit of movement(traffic) of documentary and financial flows industrially – financial group is represented.

Постановка проблеми. Промислово-фінансові групи є об'єднаннями виробничих і торговельних підприємств з кредитно-банківськими установами з подальшою трансформацією у великі багатогалузеві господарські системи з загальною економічною стратегією та внутрішнім товарооборотом. Промислово-фінансові групи є організаційною оболонкою фінансового капіталу, що закріплюють єдність виробничих, фінансових та інших інтересів цілого комплексу компаній і банків. Оскільки товарно-матеріальні потоки відіграють провідну роль у діяльності промислово-фінансової групи, то важливо побудувати їх оптимальну структуру для забезпечення ефективної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і результатів. Питання створення і функціонування промислово-фінансових груп в своїх працях розглядали такі науковці: С.С. Аптекарь, Б.П. Жнякін [1], особливості діяльності та склад учасників ПФГ висвітлено в статтях В.Л. Дикань [2], взаємовідносини учасників промислово-фінансової групи розглянуті у працях Н.Ф. Фролова [3]

Постановка завдань. До цілей створення промислово-фінансової групи можна віднести такі: централізація власного капіталу, оптимізація податкових зобов'язань, зменшення господарських і фінансових ризиків, раціоналізація і контроль фінансових потоків, зменшення витрат на обслуговування власного капіталу, залучення додаткового капіталу в межах промислово-фінансової групи, прискорення оборотності капіталу всередині промислово-фінансової групи, централізація інформаційних потоків тощо. Необхідно розглянути особливості участі кожного члена промислово-фінансової групи, взаємозв'язок учасників через схему руху товарного та фінансового потоків для промислово-фінансової групи.